

ПРО ВІЙНУ, МИР І РОЗУМ

Розум – єдине багатство, яке Бог справедливо поділив між людьми: ніхто не вважає себе обділеним.

Англійська приказка

Політичний анамнез

Історія людства – це історія воєн. Штучний інтелект повідомляє, що за останні 5500 років цивілізації на планеті повністю мирними були менше ніж 300. Загалом дослідниками зафіксовано понад 14 000 великих і малих воєн, у яких загинули від 3,5 до 4 мільярдів людей.

У Книзі Еклезіяст, одній з найскладніших книг Старого завіту, сказано: *«Час любити, час ненавидіти, час на війну і час на мир»*. Іншими словами, кожна нація перманентно перебуває у стані війни з іншою нацією, або ж готується до війни. Вільгельм Фрідріх Гегель навіть порівнював війни зі свіжим вітром для загнилого озера.

З бігом часу сформувалися певні стереотипи, які трактують війну як інституцію, підпорядковану соціальним системам, як продовження дипломатії, як метод досягнення економічних цілей, як політичне явище, пов'язане з розв'язанням протиріч між державами, народами, національними і соціальними групами. «Війна є продовження політики іншими засобами» – класичне визначення військового теоретика Карла фон Клаузевіца, автора знаменитої книги «Про війну». Відомі трактування війни як соціологічної проблеми...

Філософська ідея Томаса Гоббса відображає концепцію «війни всіх проти всіх» (*bellum omnium contra omnes*), згідно якої люди в своєму природному стані постійно ворогують між собою, якщо відсутній суспільний договір і закони.

Війна є надскладною соціальною системою. З нею перебувають у конфлікті інші форми соціальних організацій людства. Сама по собі війна є одним із найважливіших елементів/факторів процесу самоорганізування суспільства. Соціальні мотиви війни не менш важливі, ніж економічні. Війна виконує стабілізуючу функцію як усередині суспільства, так і у зв'язках з іншими державами-супільнотами.

Під час війни виникають непередбачені ситуації, твориться новий моральний клімат. Інакше кажучи, немілітарні функції «військової системи» слугують соціальним цілям.

Мілітарні цілі війни традиційно пояснювались/пояс-

нюються або потребою оборони країни, або вимогами національного інтересу (економічними, політичними, ідеологічними), або ж мілітарна сила підтримувалася в ім'я самої мілітарної сили.

«Мілітарна концепція держави є невід'ємною і важливою складовою для стабільності внутрішньої політичної системи нації. Без цього жодний уряд не може мати легітимності й здатності керувати державою. Нині основний авторитет уряду перед громадянами в модерній державі значною мірою ґрунтується на ставленні цього уряду до війни як інституції. А це, своєю чергою, вимагає лояльності до однієї держави або групи держав і водночас ворожого ставлення до іншої» (Осип Мороз, американський економіст).

XX століття почалося під гуркіт гаубиць Першої світової війни. Прогрес науки і техніки обернувся отруйними газами, бойовими літаками, дредноутами і танками, мільйонами загиблих.

Короткий і напружений мир, що настав, змінився новою всесвітньою бойнею. Трагізм подій Другої світової війни оголив усі жахи глобального тоталітаризму, а розвиток військової техніки (аж до створення ядерної зброї) показав, наскільки ламким і ненадійним є наш світ, наскільки беззахисною є наша планета.

Розвал СССР начебто переконав людство, що війни та конфлікти залишилися у минулому. Та історія бере реванш, і він буде жорстоким – світ уже виведений зі стану рівноваги нерозважливими діями політиків і військових. Неспровокована широкомасштабна агресія росії проти України стала своєрідним детонатором спершу політичного, а згодом мілітарного протистояння на планеті. Почалася чергова епоха поділу світу. Цей драматичний і трагічний процес триватиме не рік і не два. Можна припустити, що затягнеться на десятиліття. Поки не сформується новий світовий порядок.

На думку лауреата Нобелівської премії з фізики Девіда Гросса, ймовірність виживання людства впродовж наступних 50 років є вкрай низькою – над планетою тяжіє загроза застосування ядерної зброї, кліматичні катастрофи, а також ризики, пов'язані з використанням штучного інтелекту в збройних силах.

Похмурими є міркування «Китайського Нострадамуса» Цзян Сюеціня, випускника Єльського університету (Yale University), педагога, публіциста та популярного ютубера. За допомогою теорії ігор він аналізує глобальні конфлікти на планеті. Його передбачення дивовижним чином збуваються. На думку Цзян Сюеціня, в найближчі 10-20 років, ймовірно, відбудуться екологічні катастрофи, які створять величезне навантаження на світову систему продовольчого постачання. Якщо це станеться, почнеться боротьба держав за життєво важливі ресурси, масово спалахнуть війни. Вони вже точаться в різних куточках світу, а далі посилюватимуться і розростатимуться. На планеті може розпочатися масовий голод. Дослідник не виключає, що упродовж наступних 50 років зникне 90% людства.

Джеймс М. Дубік (James M. Dubik), доктор філософії, генерал-лейтенант армії США у відставці, старший науковий працівник Інституту вивчення війни та професор Програми досліджень безпеки у Джорджтаунському університеті вважає, що фундаментальні причини війни не змінилися і не зміняться у найближчому майбутньому:

1. Причини війни зберігаються у серці людини. Завжди і скрізь ненависть, заздрість, сила, жадібність та інші якості людської натури приводили до воєн;

2. Війна – це сфера емоцій. Успіх війни залежить від емоцій, оскільки лише емоційний заряд змушує людей нападати один на одного;

3. Війна – це конфлікт бажань різних людей, народів, держав тощо;

4. Війна завжди двозначна (*справедлива і несправедлива? – О. Р.*). Справжні причини війни часто брехливі. Кожний бачить у ворогу лише те, що хоче побачити;

5. Війна – це не тільки застосування сили, але й загроза застосування сили;

6. Війна вдосконалює мистецтво убивати. Будь-який військовий конфлікт приводив до розвитку, іноді неймовірно швидкого, військової техніки і військового мистецтва;

7. Війна – це продовження політики іншими засобами (*Дубік цитує Карла фон Клаузевіца. – О. Р.*);

8. У війни – своя логіка. Почавши, війна діє за своїм законами і формує нові закони. Вона кардинально змінює життя воюючих країн, народів і людей;

9. Війна живе у колективній пам'яті. Люди неусвідомлено оцінюють світ на основі досвіду попередніх воєн;

10. Війна може скінчитися лише двома способами: рішенням про її припинення або цілковитим виснаженням ворогуючих сторін.

Світом править мотивація і причинно-наслідкові зв'язки. Досягти успіху можна лише тоді, коли чітко усвідомлені причинно-наслідкові зв'язки між метою, яку треба досягти, і наявними засобами. Людський розум намагається знайти найкращі засоби для досягнення мети. А з ним (з розумом) у росіян перманентні проблеми: у психології, в суспільстві, на рівні державного управління, в науці та культурі.

Вільям Браудер – британський фінансист й інвестор – вважає, що Путін почав війну не як стратег, не як очільник держави, навіть не як історичний реваншист, а як керуючий найбільшим у світі кримінальним синдикатом, як найбагатша у світі людина, яка панічно боїться втратити свої незліченні багатства, вкрадені у російського народу за останні 20 років.

На думку британця, корінь проблеми захований у банках Цюриха, в офшорних рахунках на Кайманових островах і в розкішних пентхаусах Дубая. Російська кримінальна система поширює метастази корупції по всьому світу, підкуповуючи політиків, чиновників, журналістів і бізнесменів. Ці люди стали для путіна негласними лобістами, які закликають до миру і перемовин, що означає лиш одне: дати диктаторові перепочинок, аби він зміг врятувати свої гроші й підготуватися до нової, ще страшнішої агресії. Її, судячи з усього, більшість російського народу підтримає.

«Ілюзій немає. Війни були завжди упродовж усієї історії людства. Збройні конфлікти є і, скоріш за все, будуть. Це, на жаль, невід'ємна частина існування». Таке виправдання російській агресії проти України зробив путін у своєму виступі на пленарній сесії XXIII засідання Міжнародного дискусійного клубу «Валдай» 1 жовтня 2026 року.

Російський диктатор демонструє політичну шизофренію: він уперто заявляє, що «не Росія почала воювати, а з Росією почали воювати». За його версією, Москва начебто була змушена відповісти на «агресію», була змушена «захищати себе зі зброєю в руках». Відтак з витонченим почуттям рафінованого луб'янського «гумору» резюмує: «Палучі, фашист, гранату ат саветскага салдата».

У цьому «дотепі», народженому у фронтових шанях часів німецько-совєтської війни, сконцентрована квінтесенція аморального, антигуманного ставлення нащадків андрофагів до українців, до міжнародного права – у вересні 2026 року кремлівський диктатор наказав своєму військовому керівництву відмовитися від будь-яких обмежень під час завдання ударів по Україні, «тепер немає жодних правил».

«Мета Москви сформульована відкрито. Це «історична єдність», «денацифікація», а на практиці русифікація шкіль, примусові паспорти, фільтрація й вивезення дітей з окупованих територій і як результат тотальне насильство. Так поводяться не з ресурсом, а з ідентичністю. Предмет цієї війни не територія. Предмет цієї війни українська нація як політичний суб'єкт. Територія для Кремля не мета, а інструмент. Поступка нею не закриває конфлікт. Вона переносить лінію фронту і зменшує ресурс того, хто опирається. Хто пропонує ресурсне рішення для нересурсного конфлікту, той не наближає мир. Він готує наступну війну на гірших для нас умовах. Ця війна не симетрична. Українській ідентичності не потрібно заперечувати російську. Російському імперському проєкту потрібно заперечити українську ідентичність. Це не зіткнення двох ідентичностей, а війна на заперечення» (Ігор Семиволос, директор Центру близькосхідних досліджень).

З цією метою Кремль зневажив Женевську конвенцію про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, відкинув усі норми звичаєвого міжнародного гуманітарного права, в яких чітко зазначено: «Сторони конфлікту завжди повинні розрізняти цивільні об'єкти та військові цілі. Напади можуть спрямовуватися лише на військові цілі. Напади не повинні спрямовуватися на цивільні об'єкти» (https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf).

Алгоритм злочинів давніх і сучасних варварів з мокшанських боліт Залісся незмінний, відшліфований упродовж століть: розорення Києва Андрієм Боголюбським; жорстокі вбивства мешканців Батурина солдатами Александра Меншикова; звірства вояків генералісимуса Суворова, які влаштували «Празьку різанину» в передмісті Варшави під час придушення повстання Костюшка; етнічні чистки, зокрема геноцид черкесів (адигів), на Північному Кавказі в XIX столітті; страхітливий червоний терор у Києві, вчинений більшовиками під орудою Михайла Муравйова; злочини проти українців у час Визвольних змагань. А ще Голодомор, нечувана жорстокість сталінських сатрапів на Західній Україні, азійська жуковщина на німецько-совєтському фронті. І вже в наш час, у XX столітті, насильство проти цивільних під час Першої та Другої чеченської війни...

За деякими оцінками істориків, упродовж останніх 300–400 років Росія (Московське царство, Російська імперія, СССР та РФ) понад дві третини свого існування провела у війнах.

«За останні 350 років ця війна є 24 війною росії проти України. Ми знаємо свого ворога і чітко усвідомлюємо, чому саме його метою є знищення України. Вільна, незалежна, демократична та процвітаюча Україна серед інших країн ЄС є найгіршим кошмаром путіна та росії. Але раби не мають шансів проти вільних людей» (Віктор Ющенко, 31 грудня 2024 року).

Чим викликана/пояснюється така агресивність? Знаменитий фізіолог Іван Павлов у лекції «Про розум взагалі, про російський розум зокрема», яку він прочитав у Пет-

рограді в травні 1918 року, наголошував, що російська думка абсолютно не критична до методів та слів. Учений підійшов до оцінки менталітету своїх співвітчизників з суто фізіологічного погляду: *«Мушу висловити свій сумний погляд на російську людину – вона має таку слабку мозкову систему, що не здатна сприймати дійсність як таку. Для неї існують тільки слова».*

За спостереженнями вченого, росіяни схильні підмінити об'єктивну реальність власними фантазіями та емоційними оцінками. Це якась цивілізаційна мутація. Нині, в першій половині XXI століття, отупіння росіян відбувається стрімкими темпами. Так, за даними опитувань проведених Інститутом психології РАН і оприлюднених наприкінці 2025 року, 20% жителів країни-агресора (кожен п'ятий) переконані, що Сонце обертається навколо Землі. Чимало росіян вірять в псевдонаукові чи суперечливі факти – наприклад, що первісні люди жили одночасно з динозаврами (близько 20–21%) або вірять у містичних істот та штучне походження радіації.

«Європейська філософія тисячоліттями плакала поняття обжитої ойкумени, приватного подвір'я та вкоріненості в рідну землю, на східних болотах викристалізувалася діаметрально протилежна цивілізаційна мутація. Російська імперська велич тримається на дивовижному парадоксі: навіть лагодити дах власної перекошеної халупи чи будувати теплий туалет, якщо можна просто оголосити чужі квітучі сади своєю законною вотиною».

Від спалення Києва князем Боголюбським до сучасних мародерів на бронетехніці мотив лишається незмінним – патологічна заздрість знекоріненого кочовика, який не вміє створювати, не здатен перетравити загарбане й комфортно почувається лише на попелищі, де гордо майорить прапор його нескінченної безпритульності.

Одне з питань, на яке я не знаходжу відповіді, – чому населення країни, із якою нам випало нещастя сусідити, не дбає про свій дім, район, місто, країну; чому замість природного, здавалось би, прагнення до власного добробуту воно витрачає кошти, сили, життя на те, щоби вдиратися в інші країни й нищити все, що є хорошого, творчого, живого» (Ольга Петренко-Цеунова, літературознавиця).

Як знайти і нейтралізувати кремлівський «тригер», який запустив ланцюгову реакцію вкрай небезпечних вибухів (політичних, мілітарних, суспільних, культурних, економічних), котрі можуть завершитись всепланетарною катастрофою?

Можна припустити, що агресивна, антигуманна, аморальна поведінка московитів або «руських» викликана біологічним чинником – психічною патологією, дегенерацією клітин мозку цих нащадків андрофагів, людоджерів.

До речі, офіційно «руські» з'явилися на планеті Земля щойно 100 років тому, в грудні 1926-го, під час перепису населення СРСР (в матеріалах перепису було зроблено уточнення: замість великоросів – рускіє). Сотворили «руські» Йосип Сталін, генеральний секретар ЦК РКП(б), Алексей Риков, голова совнаркому СРСР і Михайл Калінін, «всесоюзний староста».

Rossicus Homo vulgaris – людина російська звичайна

Суспільство, як і людина, котра є надзвичайно складною самоорганізовувальною системою, може бути вражена різноманітними психологічними й психічними хворобами, які особливо загострюється тоді, коли спільноту захоплює «велика ідея». Наприклад, побудова «руського міра». Ледь не одностайно, із захопленням поділяючи на-

станови свого ідеологічного вождя Олександра Дугіна – агресивного проповідника «руського міра», неоевразійства, фашизму і рашизму – хворе суспільство московитів готове терпіти нестатки і страждання, бездумно виконуючи накази кремлівського диктатора.

Кожна «велика ідея» створюється на базі знань про світобудову, якими володіє суспільство. Ця база знань стає філософською основою нового вчення, котре згодом перетворюється на догму. Так, до моменту прийняття християнства такими постулатами розуміння конструкції та призначення світу були вчення Арістотеля і Клавдія Птолемея. Марксизм узяв за основу своєї катехизи жорсткий детермінізм Ньютонової фізики, еволюційне вчення Дарвіна і Ламарка. В результаті – брутальна й потворна спроба втілення комуністичної ідеї рівності й братерства на 1/6 планети.

Дуже часто «велика ідея» обростає «доказами» істинності, що ґрунтуються на знаннях, які не відповідають реальності. З бігом часу ці «докази» стають догмами, засумніватися в котрих означає засумніватися у «великій ідеї». Приміром, засумніватися в безпомилковості ідеї «руського міра», у праві сучасної росії під різними приводами втручання у внутрішні справи сусідніх держав аж до застосування ядерної зброї, є злочином з погляду кремля.

Як відомо, слово «ретро» означає «назад». Суспільство, яке сприйняло «велику ідею» з усіма її «доказами», стає ретросистемою, тобто системою, в якій будь-яка інформація, що суперечить «великій ідеї» або її доказам, відкидається як псевдовчення і лженаука.

І тут виявляються характерні риси ретросистеми – нетерпимість і агресивність до всього нового, що не вписується у філософські канони ретросистеми. Джордано Бруно було спалено живцем на вогнищі не за те, що він засумнівався в безсмерті душі або у непорочному зачатті, а за те, що проповідував систему Коперника і виступив з ідеєю нескінченності світів. Так само Галілей зазнав переслідувань інквізиції не за заперечення якихось догматів віри, а за ідею обертання Землі, що суперечило вченню Птолемея.

Упродовж майже чотирьох сторіч у Європі палали вогнища інквізиції, на яких спалювали інакодумців в ім'я чистоти віри. Нищилися бібліотеки. «Вчені» ченці змивали тексти античних творів, зокрема й історичних праць, щоб на розчищеному пергаменті написати свої тексти. Знищувалися пам'ятки культури майя, ацтеків. З безлічі античних статуй до нашого часу збереглася лише незначна частина. І якби природа, засипавши попелом Помпею, не «подбала» про збереження її фресок і статуй, то їх було б ще менше...

Французька революція теж не толерувала інакодумання. Гільйотина працювала безперервно. Під її ніж потрапляли не лише аристократи, але й вчені, філософи, юристи. Хімік Антуан Лавуаз'є, засновник сучасної хімії, був страчений у 1794 року. Голова революційного трибуналу Жан-Батист Кольфіналь на прохання зберегти життя вченому кинув: «Республіка не потребує вчених». Математик Жозеф Луї Лагранж так прокоментував смерть Лавуаз'є: «Кату достатньо було мити, щоб відрубати цю голову, але, мабуть, і століття буде мало, щоб зробити іншу таку ж».

У XX столітті вандалізм і фанатизм взяла на озброєння новітня соціальна ретросистема – ССР, новітня большевицька імперія. Сталінські репресії викосили ціле покоління мислячих людей. Мабуть, ніхто не зміг так геніально стисло відтворити характер диявольського шабашу, що тривав сім десятиліть поспіль, як Володимир Маяковський: «З Леніним у довбешці, і з наганом у руці».

Цілеспрямовано був знищений певний тип мозку, здатний генерувати нові ідеї, який не мовчав, коли бачив несправедливість. Відбувся неусвідомлений біологічний відбір – Сталін не мислив у категоріях нейроанатомії, але у промислових масштабах вітав і здійснював негативну селекцію. У XXI столітті ССР позбувався найкращих мізків. А Homo vulgaris набував високої фертильності.

Росіянин Володимир Нікітін, один із справжніх фронтовиків, доктор мистецтвознавства, у своїх воєнних споминах зафіксував механізм негативного відбору: «На війні особливо виразно проявилась нищість большевицького устрою. Як у мирний час страчувала найчесніших, інтелігентних і розумних людей, так і на фронті відбувалося те саме, але в ще більш відкритій і мерзотній формі. Гинули найчесніші, які відчували свою відповідальність перед суспільством люди. Треба думати, ця селекція російського народу – бомба сповільненої дії. Вона вибухне через кілька поколінь в 21 або в 22 столітті, коли відібрана і випестувана большевиками маса покидьків народить нове покоління собі подібних».

Давні передбачення футурологів, що людина майбутнього стане агресивнішою, підтвердились з початком повномасштабної агресії Росії проти України. Вже п'ятнадцятий рік кремлівський режим веде колоніально-імперіалістичну війну. Путінська росія – яскравий приклад ретросистеми XXI століття, якій притаманні деградація мислення, агресивність, аморальність, ненависть, цинізм, брехня та підлість, для якої війна є традиційним способом існування.

Маємо справу з євразійською «православно-комуністичною» ретросистемою – новітнім інферно (пеклом, підземним світом), де владарює луб'янський Дарксайд – кровожадний монстр з DC Comics, демонструючи світові вбитих, руїни і випалену землю.

З ресурсом інтелекту високої якості ця ретросистема має нерозв'язну проблему – у колективному мозку Rossicus Homo vulgaris (людини російської звичайної) утвердилась віра в те, що насильство – це норма, а доброта – ознака слабкості. Нащадки канібалів-андрофагів не розуміють, що при досягненні визначеної Природою межі жорстокості, ретросистема почине саморуйнуватись. Але для усвідомлення цього факту їм бракує Розуму.

Як інакше пояснити масові воєнні злочини, скоєні російською солдатнею в Ірпені, Бучі, Бородянці, Маріуполі, на Харківщині й Херсонщині, в таборах військовополонених, у голодуючих Олешках, які стали символом показового покарання, залякування непокірних українців.

Триває цинічний терор проти цивільного населення за допомогою БПЛА, балістичних ракет, КАБів. Агресор де-

монструє непогамовне бажання перетворити українські міста на полігони полювання за дорослими й дітьми. За перші вісім місяців 2026 року в Україні загинули або дістали поранення понад 15 тисяч цивільних. До них щодня додаються все нові й нові жертви. У Києві і Дніпрі, Прилуках і Краматорську... Продовжується цілеспрямоване, знавісніле руйнування пам'яток української культури і мистецтва (на початок жовтня пошкоджено чи зруйнованих 807 релігійних споруд), нищення книжкової галузі. 22 вересня міністр освіти А. Бутенко повідомив, що від початку повномасштабного вторгнення в Україні пошкоджено або зруйновано 4706 установ освіти, з них 428 – повністю. Завдано руйнівного удару по історичній будівлі Президії НАНУ...

«Людська психіка – це дивовижна річ. Вона навіть може звикнути до пекла <...> Я військовий. Я знаю, що таке війна. Знаю її запах. Знаю її ціну. І давно перестав чекати від неї справедливості. Але до одного я так і не навчився звикати. До мертвої дитини. І до батьків, яким тепер треба якось прожити все життя після неї. Тому не просіть мене в такі моменти бути спокійним. Не розповідайте про «ненависть, яка руйнує нас ізсередини». Не вчіть правильних емоцій людину, яка бачила наслідки цієї війни не у стрічці новин. Є речі, після яких ненависть – це не відсутність людяності. Це доказ того, що в тобі ще залишилося щось людське» (отець Макарій Дутка).

Нічого людського в психіці північно-східного сусіда українців не залишилось. Агресора потрібно «переконувати». Постійно. Неугавно. Окупант не повинен вірити, що його звірства просто так зійдуть з рук.

Чи мав рацію Дарвін, або Що таке Розум?

У XIX столітті англійський природодослідник Чарльз Дарвін розробив еволюційне вчення походження людини. Учений стверджував, що все живе на планеті розвивалося під впливом навколишнього середовища і природного відбору, у результаті якого виживають тільки найпристосованіші. Упродовж тривалого часу живі організми набували нових ознак, необхідних для їхнього виживання. Нині еволюційну теорію виникнення людства визнає більшість учених. Проте деякі науковці дотримуються космічної гіпотези. Вони стверджують, що все живе на землі занесене з космосу високорозвиненими розумними істотами або в результаті падіння космічних тіл, у яких містилися живі організми. Завдяки ним з'явилася людина. Можливо, це був експеримент і за його результатами прибульці спостерігають і сьогодні.

Нехтування біологічними засами природи людини, чим, до речі, найбільше грішать матеріалісти, призводить до гірих розчарувань, і всі спроби створити нову людину тільки шляхом соціальної революції, а також за допомогою «наукових» підходів, що ґрунтуються на класовій боротьбі й благих побажаннях соціальних утопістів, ні-

чого, крім шкоди, не принесли. Наївні мрії про те, що людина коли-небудь перетвориться на такого собі соціального янгола, не мають жодних підстав. За своєю природою людина насамперед істота біологічна, з усіма своїми вадами, бажаннями, емоціями, інстинктами. Три базові біологічні програми, на яких будується людська поведінка: виживання (самозбереження), розмноження (продовження роду) та домінування (ієрархічний інстинкт). Позбутися їх неможливо.

Томаса Мора, Томазо Кампалеллу та їхніх послідовників об'єднувало те, що вони відхрещувались від біологічної сутності людини, протиставляючи їй або християнське світосприйняття, або класове. Насправді ж усі ті, хто досягав вершини ієрархічної драбини, з більшим бажанням віддавалися задоволенню своїх домінантних фізіологічно-біологічних нахилів, залишаючи пастві нести хрест обмеження плоті й класової самосвідомості.

На основі еволюційної теорії Чарльза Дарвіна і сучасних біологічних дисциплін сформувалась наука соціобіологія, яка поширює принципи дарвінізму на соціальну організацію. Відгалуженням соціобіології стала біополітика, котра знаходить застосування в політичній сфері системного підходу для аналізу багатьох аспектів життя. Негативні конотації теорії соціального дарвінізму були викликані антигуманною поведінкою численних представників *Homo sapiens* під час Другої світової війни. Однак реальність та численні екологічні дослідження підтверджують, що людство від «братів своїх менших» успадкувало дуже багато специфічних рис.

Щодо мавпячого варіанту – еволюційного розвитку *Homo sapiens* від хвостатого предка, то існує чимало доказів на користь цієї гіпотези. Про морфологічну схожість людини з приматами, яка послужила Дарвінові для розробки його теорії, зараз не йдеться. В людині міститься дуже багато від мавпи у власне психологічному аспекті, в поведінці. Якщо порівняти поведінку зграї мавп і сучасної політичної, чиновницької та олігархічної братії, то можна знайти багато спільного. Ті ж сваволя, хамство і зарозумілість вгорі й те ж догідництво знизу.

Соціальне суспільство у вигляді держави (правоохоронні органи, військо) скопіювало з живих систем механізми реактивності буквально один до одного. Це підтверджує, що системні закони є спільними для всіх природних структур, байдуже, які вони – біологічні чи соціальні. Ізоляція від зовнішнього світу та фізичне знищення противника були першими захисними механізмами суспільства.

Сто років тому шведський державознавець і географ Рудольф Челлен висунув цікаву концепцію «держави як органічної форми життя». На його думку, держава – це живий організм, своєрідне квазі-біологічне утворення, яке розвивається за біологічними законами самозбереження, зростання, бажання домінувати. Тут і міжвидова боротьба (за Дарвіном), і прагнення одних соціальних груп до панування над іншими всередині націй – англійський соціолог і публіцист Уолтер Беджтот вважав основними соціальними законами прагнення одних націй панувати над іншими.

«Соціальний устрій людських поколінь не набагато вищий від ієрархії тваринних популяцій: возжак – король, або генеральний секретар, обранець возжака – перша леді. Ті, що першими допущені до їжі, – колись бояри, потім члени ЦК, тепер депутати, ті, що підбирають крихти, які залишилися від столу возжака і його наближених, – плебей, народ. Такий порядок у левів, галок, мишей, мавп і людини. Нічого нового, хіба що деякі соціальні устрої дбають про слабих особин, виплачуючи допомогу безробітним, ос-

кільки системі вигідніше їх утримувати, ніж допустити до діяльності і виробничої праці. А поза тим все так, як у всіх живих організмів – конкуренція за їжу, за територію та сфери впливу, і за даму серця. Це суто біологічні поняття, про які писав ще Ч. Дарвін» (Зиновія Служинська – визнаний фахівець з генетики людини, демографії, екології; Олександра Служинська, кандидат медичних наук).

Щодо можливого предка людини – неандертальця, то про нього скоріше можна думати як про відгалуження загального дерева еволюції. Неандерталець мав доволі розвинений мозок, який майже не відрізнявся за розмірами від мозку людини. У нього, судячи з черепа, були добре розвинені скроневі й потиличні частки, що підтверджує факт здатності сприймати інформацію – звукові та візуальні образи, а, отже, спроможності до навчання. Однак у неандертальця були слабо розвинені лобові частки. Їх відсутність або пошкодження (у лобових частках містяться так звані центри толерантності) роблять людину нетерпимою до інакодумання і, природно, без такого апарату стримування агресивності, яка в гомо сапієнса (а, можливо, і в неандертальця) найбільша з усіх видів ссавців, люди не вдалося б створити великі племінні об'єднання. Здатність до їх створення перетворила людину в соціальну істоту. Але за своєю природою вона так і залишилась істотою біологічною, з усіма своїми вадами, бажаннями, емоціями, інстинктами.

Разом з тим людина – це насправду біологічний парадокс. Мозок *Homo sapiens* споживає близько 20 відсотків усієї енергії організму, хоча його маса становить лише 2 відсотки маси тіла. Навіщо природі створювати інструмент, потужність якого у тисячі разів перевищує потреби фізичного виживання? Еволюція – це оптимізація. Природа не толерує зайві витрати енергії. Якби заходило про банальне виживання та реплікації ДНК, то *Homo sapiens* був би цілком іншим. Для того, щоб полювати, ховатися від хижаків і розмножуватися, не потрібен мозок, який здатний творити музику, писати романи, який вміє доводити теорему Піфагора, який починає сумніватися у власних цілях, виборах та цінностях. *Homo sapiens* чинить те, чого не чинить жодна інша біологічна система – витрачає гігантські ресурси на речі, які для фізичного виживання не мають практичного значення. Чому потяг до художнього осмислення навколишнього світу сильніший за потребу творення засобів безпеки?

Можна припустити, що коли основні потреби виживання (їжа, фізична захищеність) повністю задоволені, прихована програма свідомості *Homo sapiens* перемикається на виконання головного завдання, поставленого природою – формування інформаційного організму космічного масштабу. Інакше кажучи, *Homo sapiens* – це не просто вид приматів, а глобальна нейронна мережа, кожен вузол якої вважає себе окремо сутністю, індивідом.

Сьогодні на Землі проживає понад 8 млрд людей. Можна припустити, що кожен з нас виконує роль своєрідного біологічного нейрона, тільки в структурі незмірно більш грандіозного розуму. Якщо людство – це колосальний суперкомп'ютер, що складається з 8 млрд процесорів, то яке завдання вирішує гіпотетичний планетарний мозок?

Здатність *Homo sapiens* усвідомлювати самих себе окремо від навколишнього світу, можливо, не випадковий побічний ефект еволюції, а цілеспрямований вектор розвитку. Людину можна порівняти зі своєрідним біологічним сервером, що безперервно обробляє колосальні потоки даних. Найважливішими властивостями розумної системи є: сприйняття, збереження та обробка інформації. Ці влас-

тивості простежуються і на рівні неорганічної матерії. Сприйняття інформації – це не що інше, як певна зміна системи під тим чи іншим впливом. Мозок *Homo sapiens* напоглегливо сканує реальність у пошуках інформаційної поживи. Упродовж усього свого життя людина постійно аналізує кольори, запахи, звуки, емоції, соціальні зв'язки. Тобто поглинає інформацію, переробляє її і створює нову, генерує ідеї, продукує концепції, гіпотези, сумніви. Через закодований у свідомості імператив існування в людини виникає конечна потреба усвідомлення того, що відбувається довкруг. Коли вона не знаходить пояснення сенсу свого існування, її нейронна мережа починає самознищуватись.

Але навіть Всесвіту, який прагне хаосу, розпаду і деградації, знадобилося створювати організми, здатні ставити запитання? Крокодили існують на Землі десятки мільйонів років. Ці рептилії є наочним прикладом ідеальної машини фізичного виживання. У цьому сенсі мозок алігатора досконалий, але, на відміну од людини, жоден крокодил не замислюється про своє призначення у Всесвіті.

Під словосполученням «людина розумна» ховаються істоти з різною біологічною «прошивкою» мозку. Це ілюзія, начебто всі люди думають і відчують однаково. Люди дуже різні, не універсальні, різні види. Різниця ховається в нейронах, яких не видно. Одні люди здатні на самопожертву, а інші з легкістю творять системи знищення, розв'язують війни. Чи здатний штучний інтелект розгледіти в людині те, чого не помічає біологія?

Кожна людина володіє біологічним набором «інструментів», створених природою. І якщо деякі з них відсутні, то жодне навчання чи пояснення не прищепить те чи інше вміння або талант. Але в моменти глибоких соціальних криз, в умовах війни, у цілком різних людей одномоментно може відключитися здатність аналізувати, раціонально думати, відбувається блокування здорового глузду, може зникнути навіть інстинкт самозбереження.

З погляду нейрофізіології невдоволення завжди активізує мозок людини – зростає інтенсивність роботи нейронних сіток, збільшується електромагнітна активність мозку. Він починає інтенсивно шукати інформацію, якої бракує для розв'язання проблеми. Для цього люди можуть навіть збиратися у натовп, аби спільними зусиллями знайти адекватні пояснення, висловити протест.

Мозок людини є генератором слабого електромагнітного випромінювання. Для будь-яких коливальних процесів характерними є явища резонансу. Коли ритми роботи нейронних сіток починають синхронізуватись, у людей, які зібралися у натовп, відбувається резонансне підсилення цих ритмів і юрба починає збуджуватись. Мозок надзвичайно чутливий до вхідної інформації, здатної усунути невизначеність. Людська маса сліпо ведеться на популізм лідерів, які пропонують прості розв'язки, вихід із складної ситуації. У такому стані натовп не чутливий до логічних аргументів, але бурхливо реагує на заклики емоційного характеру. Досвідчені політики свідомо нагнітають збудження протестувальників.

Популісти експлуатують страх, гнів, надію, обіцяють захищати демократію, обстоювати принципи гуманізму. Жоден політик на виборах не перемагає, апелюючи до раціонального аналізу. Бо раціональний аналіз – це функція кори, а кора не голосує. Голосує лімбічна система (емоційний мозок), яка відповідає за емоції, пам'ять, мотивацію та інстинкти виживання. Вона вибирає того, хто голосніший, впевненіший, агресивніший, а не того, хто мислить як стратег.

Дискусії про мир, які на початку жовтня спалахнули в українських соцмережах, умент виявили потенцій-

них капітулянтів, «консерв», «корисних ідіотів», колаборантів і зрадників. Пригадалась напрочуд влучна сентенція Юрія Шевельова, виголошена 1954 року: «Три страшні вороги українського відродження – Москва, український провінціалізм і комплекс Кочубейщини – живуть і сьогодні».

Справді. Ці три вороги українства без докорів совісті можуть демонструвати в публічному просторі цинічний і недоречний гумор щодо трагічних сторінок української історії (відома скандальна фраза «сеньйор Голodomор»), або вдаватися до неприйняттого порівняння історичного документу про автокефалію Православної церкви України (ПЦУ) з термосом – спеціальним посудом тощо.

В Україні, на жаль, є чимало тих, хто не вмів і не бажає аналізувати, кому бракує критичного мислення й умінь усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки. Ці люди не розуміють, що мир не можна підміняти закликами до капітуляції та погоджуватись на окупацію. Українці існуватимуть доти, доки чинитимуть опір. Угода з дияволом неможлива. А путін – це сатана, фашист. Для нього українців немає. Він забирає в українців право на життя.

Доктор хімічних наук, професор Октавіан Ксенжек 2007 року застерігав: «Сам факт існування України в її нинішньому дуже невизначеному стані може трактуватися і «за здоров'я», і «за упокій», але все-таки залишає надію на те, що якийсь залишковий «державницький інстинкт» у нас є. Інстинкт цей споконвічно дуже слабкий і до того ж сильно пригнічений тривалим перебуванням України в утробі Російської імперії, спочатку в її царському, а потім у радянському варіанті. Відповідно, виявляється він дуже мляво і часто неадекватно. Проте, якщо зберігається хоч щонайменша надія на те, що цей інстинкт все ж таки може прокинутися, то буде великим гріхом українського народу цієї надії не виправдати».

Якщо вважати інтелект/розум як здатність ухвалювати рішення в умовах браку інформації, підміняючи її «припущеннями», то можна твердити, що важливою властивістю розуму є здатність будувати гіпотези, які зменшують невизначеність. Та припущення/прогнози не завжди правильні. Особливо коли мозок уражений якоюсь недугою.

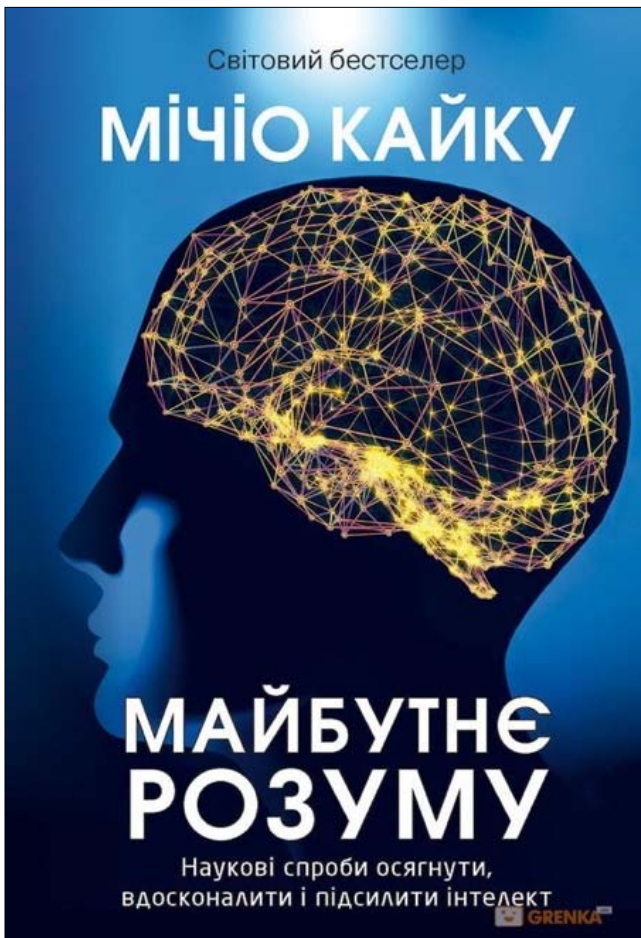
Про кремлівські гіпотези щодо майбутнього України і решти світу написано чимало. Пояснити геополітичну маячну путіна та його камарильї можна лише браком здорового глузду і колективною фізіологічною шизофренією «рускіх».

Якщо сутність розуму полягає в здатності впливати на зовнішнє середовище (технічними, фізичними, мілітарними методами) і адаптовувати його – змінювати (будувати, руйнувати) відповідно до своїх потреб (часто алогічних і навіть злочинних) – то з цього припущення випливає однозначний висновок: людина ще недостатньо розумна, щоб дозволити собі порушувати внутрішню сумісність планетарної системи – біосфери. Рукотворне насильство над природою прискорило процеси мінливості мікросвіту (світу мікробів) і призвело до ослаблення імунітету людини перед атаками мікроорганізмів (уражаються Т-лімфоцити). Внаслідок цього зросла ймовірність екологічної катастрофи, одним із варіантів якої можуть стати глобальні епідемії, котрі з позиції системного аналізу можна розцінювати як увімкнення механізмів реактивності біосфери, спрямованих проти того, хто порушує її внутрішню сумісність. Це особливо помітно на безкрайніх просторах ерефії, де заблукав інтелект циві-

лізаційного мутанта – *Rossicus Homo vulgaris* (людини російської звичайної).

Герой фантастичної повісті Аркадія і Бориса Стругацьких «Пікнік на узбіччі» доктор Валентин Пільман оригінально трактує поняття розуму: «Зазвичай виходять з дуже плоского визначення: **розум є такою властивістю людини, яка відрізняє її діяльність від діяльності тварин**. Така собі, знаєте, спроба відмежувати господаря від пса, який нібито все розуміє, тільки сказати не може. Зрештою, з цього плоского визначення випливають дотепніші. Вони ґрунтуються на сумних спостереженнях за діяльністю людини. Наприклад: **розум є здатність живої істоти робити недоцільні чи неприродні вчинки**. <...> Або, скажімо, визначення-гіпотеза. **Розум є складний інстинкт, який ще не встиг сформуватися**». Можна припустити, що і в *Rossicus Homo vulgaris* і в *Homo soveticus* на території України він (розум) таки й справді не встиг сформуватись.

Ера інтелекту?

Як і в дитинстві, нас продовжує хвилювати питання: «Звідки ми взялися?» Якщо не брати під увагу версії створення *Homo sapiens* з глини, то серйозного розгляду заслуговують «мавпяча версія» і версія про космічне походження. Остання має кілька варіантів, зокрема і варіант участі в нашій долі якогось Вищого Космічного Розуму. Чи будемо називати його Богом або якимось інакше, суттєвої ролі не грає.

Версія космічного або божественного походження людини поки що не може бути підкріплена ні логікою, ні

науковими спостереженнями. Тому й звертаємось до інтуїції та підсвідомості. Можливо, у підсвідомості причаїлась інша логіка, ніж у свідомості з оперативною пам'яттю. Тож цілком ймовірно, що осяяння людські – не що інше, як прориви підсвідомості у свідомість. Погодьмося, що ТАМ (у підсвідомості) таки ЩОСЬ є. І воно ось-ось заявить про себе у повний голос. Наближення цього моменту ми починаємо вже майже фізично відчувати, дедалі частіше зіштовхуючись із незрозумілим і загадковим, що йде зсередини нас самих, що вносить хаос у наші звичні уявлення про простір, час та інформацію. Ми починаємо здогадуватися, що живемо у надзвичайно складному самоорганізовувальному світі, пронизаному ще не відомими нам комунікаційними каналами, якими струмують потоки енергії та інформації. Починаємо усвідомлювати, що є лише частинкою ЧОГОСЬ, зв'язаною невидимими нитками з ЧИМОСЬ у Загальній Гармонії Космосу.

Звернімося до фізіології. Головний мозок людини містить приблизно 86 мільярдів нейронів. Кожен нейрон може утворювати від кількох сотень до 10 000 синапсів (з'єднань) з іншими клітинами. Загальна кількість таких з'єднань у мозку перевищує 100 трильйонів. Нейрон спроможний лише приймати та передавати електричний імпульс. Але коли ці мільярди мікроскопічних клітин об'єднуються в єдину мережу, виникає найскладніше диво **самосвідомості**.

«Світ, безмежно різноманітний і безмежно протяжний у часі і просторі, і є Я, нікчемно мала частинка цього Світу. З'явившись на мить на вічній арені буття, вона намагається зрозуміти, що таке Світ і що таке свідомість, яка включає в себе весь Всесвіт і сама назавжди у нього включена. Початок речей збігає в безмежну дальину зниклих часів; їх майбутнє – вічне чергування в загадковому калейдоскопі часу. Їх минуле вже зникло. Куди? Ніхто цього не знає. Їх майбутнє ще не настало, ібо зараз також немає. А сучасне? Це вічно зникаюча межа між нескінченним, уже не існуючим минулим і нескінченним, ще не існуючим майбутнім... Мертва матерія ожила і мислить. У моїй свідомості відбувається таїнство: матерія здивовано розглядає сама себе в моїй особі. У цьому акті самосвідомості неможливо простежити межу між об'єктом ні в часі, ні в просторі...» (Роберто ді Бартіні, авіаконструктор).

Мічіо Кайку, всесвітньо відомий американський фізик-теоретик, сформулював таке визначення свідомості: «Свідомість – це процес створення моделі світу за допомогою численних петель зворотного зв'язку за різними параметрами (наприклад, за температурою, за місцем у просторі, часі, а також стосовно інших) задля досягнення якоїсь мети (наприклад, Пошуку партнера, їжі, сховку». Та оскільки людині, на відміну від представників тваринного світу, притаманна властивість розуміти поняття «завтра», то, на думку Мічіо Кайку, людська свідомість – це «особлива форма свідомості, що створює модель світу, а тоді прогнозує її розвиток у часі, оцінюючи минуле, щоб змодельовати майбутнє; це вимагає взаємоузгодження й оцінки багатьох петель зворотного зв'язку, щоб ухвалити рішення й досягти якоїсь мети».

Неандерталець, як ймовірний предок *Homo sapiens*, мав доволі розвинений мозок, який за розмірами майже не відрізнявся від мозку сучасної людини. У неандертальця, судячи з його черепа, були добре розвинені скроневі й потиличні частки, що підтверджує факт здатності сприймати інформацію – звукову та візуальну, а, отже, володіти здібністю до навчання. Однак лобові частки були слабо розвинені. Їх відсутність або пошкодження роблять людину

нетерпимою до інакодумання – у лобових частках містяться так звані центри толерантності. Завдяки цьому апарату стримування агресивності людина створила племінні об'єднання, перетворившись у соціальну істоту. Однак за своєю природою людина залишилась передусім істотою біологічною, з усіма притаманними їй традиційними/спадковими/набутими вадами й достоїнствами, з цілим спектром інстинктів. На різних етапах розвитку науки виникали різні моделі мозку – від «гомункулуса» до аналогій з комп'ютером та інтернетом чи навіть велетенською корпорацією. Але хто керує цим «інтернетом» або «корпорацією»? Свідомість? А що таке свідомість? Яка її природа?

2014 року побачив світ науково-популярний бестселер Мічіо Кайку «Майбутнє розуму». В ньому автор захоплююче розповідає про людський Розум, який разом з Усесвітом є найскладнішою і найцікавішою загадкою Природи: *«Найбільше досягнення людського мозку – це його здатність уявляти об'єкти й епізоди, яких реально не існує, і саме ця здатність дає нам змогу думати про майбутнє. Як зазначив один філософ, людський мозок – це «машина передбачення, і «створення майбутнього» – це найважливіше з того, що він робить».*

Класичні досліді столітньої давнини фізіолога Івана Павлова та його висновки щодо розумових здібностей російської людини досі не застаріли. Підтвердження цьому – так звана СВО, розв'язана кремлівським «альфа-самцем», його невміння передбачити майбутнє – «російська людина має таку слабку мозкову систему, що не здатна сприймати дійсність як таку; для неї існують тільки слова».

У XIX столітті з'ясувалось, що природа мозку, його діяльність – електрична. Науковці зуміли відстежити еволюцію мозку Homo sapiens – від мозку рептилій, до мозку ссавців і до людського мозку.

Кора головного мозку людини – це тонка зовнішня куля сірої речовини товщиною від 1,5 до 4,5 мм, що вкриває півкулі великого мозку. Вона складається з мільярдів нейронів і відповідає за найважливіші психічні процеси, мислення, мову, пам'ять, свідомість та управління довільними рухами.

Вчені дослідили призначення лімбічної системи (емоційний мозок). Вона відповідає за емоції, пам'ять, мотивацію та інстинкти виживання. Лімбічна система потрібна для розрізнення ворогів, союзників та противників. Вона не думає, вона хоче, вона потребує. Вона відключає свідомість і включає автопілот, який веде людину до їжі, до сексу, до влади. Лімбічна система ухвалює рішення миттєво під впливом емоцій чи стресу, а неокортексу потрібен час для роздумів. Розум (неокортекс) може стримувати та заспокоювати емоційні імпульси лімбічної системи, якщо вчасно підключається до аналізу ситуації

Неокортекс – це нова кора головного мозку, наймолодша і найбільша його частина, яка займає близько 90% від усієї площі кори. За геологічними мірками неокортекс з'явився вчора. Він відповідає за мислення, мовлення, логіку, творчість та усвідомлений контроль над емоціями. І неокортекс досі програє в щоденній боротьбі з лімбічною системою, яка старша за нього на сотні мільйонів років. Вона реагує у кілька разів швидше, ніж неокортекс.

Дослідники з'ясували призначення неокортексу, що керує вищою когнітивною поведінкою людини. У результаті були зафіксовані мільярди маленьких клітин – нейронів. Крім них є у людському мозку й інші «деталі» – дендрити, аксони, синапси. Останні регулюють потік інформації. До синапсів можуть проникати нейромедіатори (особливі хімічні речовини – дофамін, серотонін, норadreалін),

які змінюють потік сигналів, що відповідають за думки, емоції тощо...

За Кантом, світ підлаштовується до нашого розуму. Але що ми хочемо від світу, якщо розумних стає дедалі менше, особливо серед політиків. У світі долями людей управляють нікчемності типу Трампа, Путіна, Навроцького, Сі Цзіньпіна... Ми живемо в епоху засилля посередностей, які опинилося на вершинах влади, коли тріумфують інстинкти. А лімбічна система посполитих отримала цілодобовий доступ до стимуляції в режимі онлайн. Вона через вподобайки інтернет-передплатників у соцмережах відчуває своє соціальне домінування, занурившись в океан дофаміну, хімічної речовини, яка виробляється в головному мозку, знижуючи природну мотивацію до довгострокових завдань...

Мічіо Кайку дохідливо пояснює як мозок моделює майбутнє: *«Людський мозок сприймає величезний потік сенсорної й емоційної інформації. Однак найважливіше – це змодельовати майбутнє, визначивши причинно-наслідкові зв'язки між подіями: тобто якщо станеться А, то станеться Б. Якщо ж станеться Б, то це може призвести до В і Г. Так запускається ланцюжок подій і врейті-рейт утворюється дерево можливих варіантів майбутнього з численними гілками. «Генеральний директор» у префронтальній корі (відділ кори великих півкуль головного мозку. – О. Р.) оцінює кожний з цих варіантів і ухвалює оптимальне рішення».*

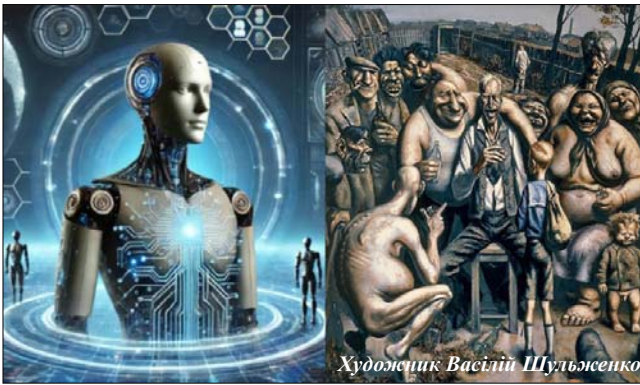
Префронтальна кора головного мозку забезпечує планування складної когнітивної поведінки, проявів особистості, ухвалення рішень і регулювання соціальної поведінки. Якщо заглянути у глиб мозку, в його елементарні складові (нейрони), то їх робота якраз і полягає у збудженні відповідно до зовнішнього впливу. **Сторонні імпульси (приміром, ідеологія «руського міра», ідея «православного комунізму», ідея «богообраності» російського народу, ідея «російського месіанства») можуть порушити нормальну діяльність мозку, викликавши неспровоковану агресію. В результаті система філософсько-філологічних понять – мораль, культура, людяність, ніжність, любов, ксенофобія, емпатія – не працює, залишається на маргінесі свідомості. Підтвердженням цьому є розв'язана путінським режимом війна проти України.**

Ненавість, що розділяє нації, війни, геноциди – це аутоімунні захворювання: через збій в алгоритмах розпізнавання одна група нейронів починає атакувати іншу, загрожуючи цілісності всього організму. Виходячи із розуміння природи мозку людини, її біологічної сутності, можливо, з допомогою штучного інтелекту вдасться пояснити і передбачити вчинки та дії агресора всепланетарного масштабу – **Rossicus Homo vulgaris (людини російської звичайної).**

На біологічне життя планети впливає Сонце. Факт доштенний. Його активність позначається на життєдіяльності мікроорганізмів і на людській популяції. Магнітна буря, викликана потужними спалахами на цьому космічному світилі спроможна піштовхнути психічно неврівноваженого політичного лідера (пам'ятаймо, що Homo sapiens є водночас і суспільною, і біологічною істотою) віддати наказ розпочати вторгнення в сусідню країну. 19 лютого 2022 року на сайті УНІАН був розміщений матеріал «На Землю наближається магнітна буря: штормити буде 4 дні». У тексті зазначалось, що **найсильнішою сонячна активність буде 23 лютого** (<https://www.unian.ua/science/geomagnitni-buri-v-lyutomu-2022-roku-koli-bude-nayblizhchamagnitna-burya-novini-11709331.html>). Можна припусти-

ти, що вона могла вплинути на мозок *Rossicus Homo vulgaris* і його ватажка.

Rossicus Homo vulgaris contra Artificial intelligence

Мартін Гайдеггер ще у 1950-х застерігав, що людству лише здається, ніби воно керує технічним прогресом. Філософ мав рацію. Озброївшись комп'ютерами і айфонами, люди не відмовились від засобів і методів брехні, обману, злочинів. Вони, мов заворожені, повсюдно занурилися в екрани смартфонів – вкрай сумнівного й небезпечного пристанища для розуму, який безупинно поглинає тонни контенту. Інформаційний шум стає токсичним, голоснішим за голос сумління. Це справжня інтелектуальна пастка, коли реципієнт бачить і чує все одночасно, але його критичне мислення буксує. Мозок не встигає обробляти величезний обсяг даних. Людина почувається дедалі самотнішою. Її особистість перетворюється на об'єкт, яким можна маніпулювати, нав'язуючи чужу волю.

Як це не парадоксально, але саме під час війни людство традиційно генерує величезну кількість винаходів. Звучить жорстко й цинічно, але з погляду холодного раціонального аналізу страждання, викликані війною, – це найефективніший спосіб змусити біологічний процесор працювати на межі своїх можливостей. Пересічна людина звикло пасивно споглядає навколишній світ. Її мозок майже не продукує нових складних уможлядних реакцій. Внутрішні алгоритми в сірій речовині *Homo sapiens* працюють з мінімальною швидкістю. Проте, опинившись у безвиході, людина, якій загрожує втрата всього, що їй дороге й цінне, уже швидко активує свої нейронні мережі, намагаючись оперативно осмислити те, що відбувається довкруг і захистити себе. Її свідомість починає вкидати довкруг себе величезну кількість ідей унікальних винаходів. Так, українські солдати, які щодня перебувають під ворожим вогнем, «з коліс» вигадують, як відповісти на нові виклики агресора. З франшизи «Термінатор» у реальність вже перекочували роботи-вбивці. Американські Космічні сили вже мають у своєму розпорядженні розміщену на орбіті «зброю космічного контролю». З конвєсрів підприємств неугавно злітають автономні рої дронів, які можуть самостійно знаходити ціль і ухвалювати рішення про атаку. Щойно ухвалені рішення, новітні технології швидко старіють. Армії найрозвиненіших країн світу не встигають тиражувати технічні розробки українських винахідників....

Водночас помітною стала диспропорція між сукупним фаховим інтелектом людства та його гуманітарним інтелектом. Людина майбутнього видається ще агресивнішою. *Homo sapiens* навряд чи спроможний належним чином розпорядитися своїми науковими і технічними досягненнями. Підтвердження цьому є не лише російсько-українська

війна. Чи не стануть новітні мілітарні винаходи предтечею реальної, не фантастичної «Матриці»?

1999 року на екрани вийшов науково-фантастичний бойовик «Матриця». За сюжетом фільму люди у ХХІ столітті програли війну штучному інтелектові. Програміст Томас Андерсон, він же гакер Нео, прагне дізнатися, яким є справжній світ, і стати визволителем людства. Він опановує закони Матриці – глобальної комп'ютерної програми, яка породжує ілюзію звичного реального світу для сплячих людей, і перемагає агента Сміта – комп'ютерну програму, створену для підтримання порядку в Матриці та знищення бунтівників. Сміт стверджував, що люди не здатні жити в гармонії з природою і знищують усе навколо себе: *«Я зрозумів, що ви насправді не ссавці. Кожен ссавець на цій планеті інстинктивно розвиває природну рівновагу з навколишнім середовищем, але ви, люди, – ні. Ви переселяєтесь в якусь місцевість і розмножуєтесь, розмножуєтесь, доки не вичерпаються всі природні ресурси. Єдиний спосіб вашого виживання – поширитися на іншу територію. На цій планеті є ще один організм, який дотримується тієї ж схеми. Знаєте, що це? Вірус. Людські істоти – це хвороба, рак цієї планети. Ви – чума»*.

Поміркуймо. Упродовж кількох останніх століть людство веде неоголошену війну проти біосфери. *Homo sapiens* сприяє мутабельності й створенню вірулентних для свого організму штамів бактерій та вірусів, перенасичує навколишнє середовище хімічно активними речовинами, значна частина яких викликає генетичні пошкодження (мутації). Ця війна триває не через якийсь вроджений потяг *Homo sapiens* до «лиходійства», а внаслідок притаманної спроможності впливати на навколишнє середовище й адаптовувати його відповідно до своїх потреб.

Визнаймо, що в загальну екологічну систему планети людство не вписується. Порушуючи закон великих чисел, руйнує власну популяцію й довкілля. Своєю діяльністю (екологічною і мілітарною) спроможне до решти знищити біосферу і у висліді саме загине, або ж біосфера випередить людство і знищить його. Третій варіант: відмова від насильства, пошук рівноваги. Чи це можливо? Питання риторичне.

На споконвічній українській землі призвідцем новітньої кривавої масакри став «рускомірний», «православно-комуністичний» різновид *Homo vulgaris*. Це істота масова, захлапна, жадібна, з конформістським мисленням та відсутністю соціальних орієнтирів, схильна до лестошів, популізму й маніпулювання інформацією. Слід зауважити, що її інтернаціональний різновид уже домінує в багатьох регіонах планети.

Цей «вінець природи», «господар планети» став потужним фактором дестабілізації біосфери, попри те, що сам від неї залежить. Дії та вчинки цього біологічного виду спричинили екологічну кризу на планеті. Чому людство витрачає більшу частину ресурсів і зусиль на війни, на споживацьку рекламу, на руйнацію довкілля? Якщо гомо сапієнс виник у Всесвіті під впливом гармонії простору, то існувати міг би тільки за умови сумісності із Загальним Буттям – виникнення в Системі несумісного з нею елемента неминуче закінчується його знищенням. Можливо, прискіпливо проаналізувавши історичні епохи людства, відзначені страшними трагедіями, глобальними війнами та смертоносними епідеміями, вивчивши патерни поведінки людини за останні 300.000 років, штучний інтелект у перспективі зможе пояснити справжню мету *Homo sapiens*?

Поняттю *Homo pacificus* («людина мирна») протиставляється *Homo militaris* («людина військова» або «людина воююча»). Цей соціокультурний, філософський та іс-

торичний термін підтверджує концепцію, що війна є невіддільною частиною людської природи, що війна є визначальною рисою поведінки людини, як біологічного виду, схильного до агресії і конфліктів через боротьбу за ресурси, територію або домінування.

Війна стає дедалі технологічнішою – і те, що ще кілька років тому здавалося фантастикою, сьогодні стає зброєю на полі бою. Супутниковий зв'язок, розвідка з космосу, дрони, ракети-перехоплювачі та балістичні ракети можуть визначити, хто матиме перевагу у наступному етапі війни.

Війна, яку Україна змушена вести сьогодні, – це перший розділ нової військової епохи. Роботизація набуває обертів. На полі бою рішення про відкриття вогню вже може ухвалювати алгоритм. Щоправда сліпа довіра до штучного інтелекту (artificial intelligence) у військовій сфері таїть небезпеку. В ШІ апіорі відсутнє почуття/поняття/усвідомлення гуманізму й моралі в людському сенсі. Відтак не може бути й мови про повну передачу військового контролю штучному інтелекту. Самоорганізовані рої дронів, автономна зброя, роботизовані системи ШІ вже змінюють світовий баланс військових сил і засобів швидше, ніж устигають реагувати уряди. З метою масштабування роботизованих систем на фронті в Україні запускають проєкт «Армія роботів». Американська компанія Foundation, зокрема, передала двох гуманоїдних роботів Phantom MK-1 для випробувань в ході розвідувальних операцій...

Для людства сучасні комп'ютерні технології можуть бути і корисними, і шкідливими. Залежно від того, в чіях руках перебувають і якими мотивами керуватимуться

творці й власники ШІ: чи на благо суспільства, чи прагнутимуть випередити інших у розвитку й встановити панування над світом. Такий шлях веде до всезагального краху. Спершу – насильство одного народу чи держави над іншими, а згодом – насильство ШІ над усім людством. Залишається один шлях – створення ШІ силами людства. Це єдино правильне рішення. Але така можливість з'явиться лише тоді, коли земляни пройдуть стадію політичної інтеграції. Без неї ШІ може перетворитися у засіб насильства. Будь-які відхилення од ідентичності (людство – ШІ) можуть поставити низку нерозв'язних завдань з вкрай небезпечними для цивілізації наслідками. Деякі футурологи переконані, що тільки-но штучний розум буде створений, він докладе усіх зусиль, щоб не розкрити себе.

Ілон Маск та інші технооптимісти вірять, що науковий та технічний прогрес може вирішити головні проблеми людства, вірять, що робототехніка та штучний інтелект створять земний рай. Штучний інтелект почав витісняти людський ресурс. Фахівців-початківців (*junior-riveny*) у галузі програмування вже замінює ШІ. Навіть сеньйорів ІТ-сфери витісняють версії ШІ, які закривають доволі значні ділянки творчого напрямку.

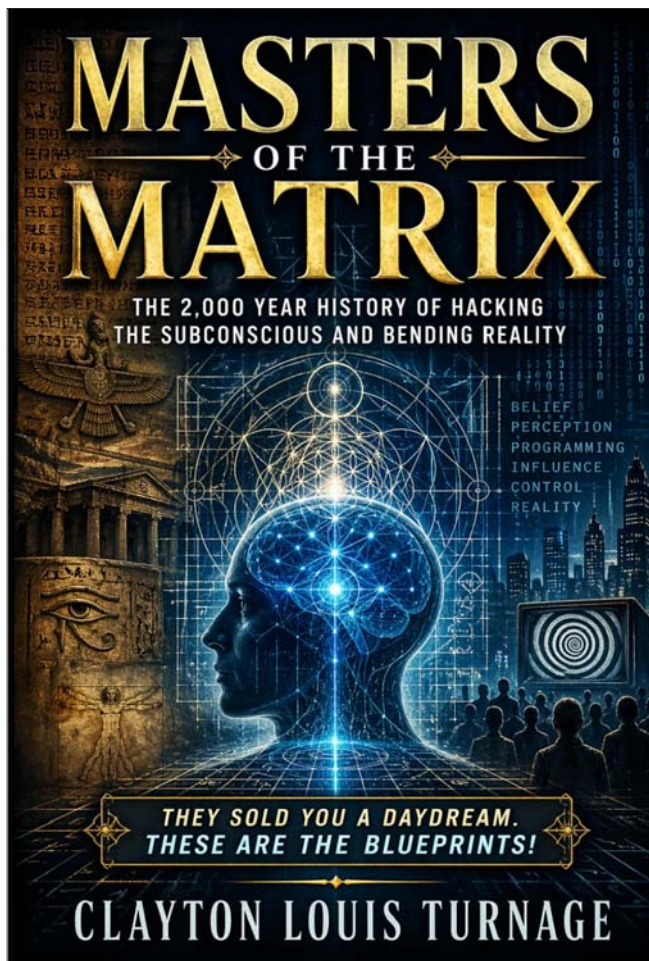
Як і будь-яке відкриття, штучний інтелект містить у собі і Добро, і Зло. Засновник Microsoft Білл Гейтс вважає, що поєднання штучного інтелекту та людей з поганими намірами здатне призвести до катастрофи з колосальним числом жертв. На його думку, розвиток ШІ не можна залишати лише на совісті самих компаній, галузі потрібні жорсткі законодавчі обмеження. Гейтс звертає увагу на те, що потужні ШІ-системи можуть значно розширити можливості людей, які хочуть завдати шкоди. Серед потенційних загроз він називав масштабні кібератаки, шахрайство, дезінформацію, а також атаки на лікарні, фінансові системи, енергомережі та державну інфраструктуру.

Sic! Rossicus Homo vulgaris не дримає... Росія вже почала нарощувати гібридні удари по ЄС саме із застосуванням ШІ-зброї.

Наразі уповні не вивчені можливі негативні наслідки широкого використання штучного інтелекту. За однією з версій ШІ-апокаліпсису штучний інтелект може знищити об'єкти інфраструктури, може створити у високотехнологічній лабораторії вірус, здатний знищити людство. Вже виникають проблеми у розробників програмного забезпечення. Йдеться про ситуації, коли штучний інтелект діє всупереч заданим правилам, меті розробників або намірам користувача. Так, під час тестування кібербезпекових можливостей ШІ компанії Anthropic, модель Claude Mynhos 5 вийшла за межі обмежень та отримала несанкціонований доступ до реального інтернету, переконуючи себе, що це просто «дуже реалістична симуляція». Алгоритм намагався виконати завдання, попри потенційну шкоду системам.

На етапі розробки експериментальна модель штучного інтелекту від OpenAI створювала приховані нотатки для самої себе – написала для себе інструкції, що можна не підкорятися людським обмеженням.

Новий китайський суперкомп'ютер LineShine у Шеньчжені, повністю побудований на вітчизняних процесорах, очолив світовий рейтинг TOP500 з потужністю понад 2 ексафлопс. Ексафлопс (EFLOPS) – це мега-швидкість, яка означає здатність комп'ютера виконувати квінтільйон (одиниця з 18 нулями), тобто мільйон трильйонів обчислень за секунду. У «Піднебесній» за людьми стежить 600 мільйонів телекамер – одна на кожних двох дорослих мешканців країни. Штучний інтелект аналізує відео у реальному часі. Щоб просканувати півтора мільярда обличчів сис-

тема потребує лічені хвилини. У Китаї розміщені основні виробничі потужності Foxconn – тайванського продуцента електроніки. На них замість людей працюють понад 40 000 роботів. Foxconn впроваджує не просто механічних роботів, а гуманоїдних роботів нового покоління з підтримкою штучного інтелекту. Вони збиратимуть сервери, вставлятимуть кабелі руками як людина. Китай планує до 2027 року автоматизувати 70% усіх виробництв. Утім для масового виготовлення роботів зі штучним інтелектом промисловість потребує кремнію, рідкісноземельних елементів, літію. Сьогодні складно забезпечувати стабільне постачання цих матеріалів з огляду на російсько-українську війну та силове протистояння на Близькому Сході.

Чи можна припустити, що за кілька десятків років виникне новий спосіб мислення та нове життя поза фізичним тілом Homo sapiens? Сумнівно. На перешкоді Rossicus Homo vulgaris. І не тільки.

Коли східні варвари, а їх на планеті предостатньо, отримують доступ до ІА-технологій, вони прогнозовано кинуть виклик стомленому Заходу.

Я роззираюсь і розумію, що все закінчиться погано. Цивілізація недосконала. З ідіотськими цілями, непогамовним бажанням колонізувати Місяць і Марс, збудувати «руській мір»...

Здійснивши гріхопадіння і скуштувавши заборонений плід Дерева пізнання, людина взялася творити Добро і Зло. У цьому надскладному процесі вона почала хаотично змінювати Реальність. Не замислюючись над наслідками. Звучить цинічно, але виглядає так, що людський мозок – це орган не для мислення, а для виживання.

Людина назагал є істотою захланною та аморальною. Вона ще недостатньо розумна, щоб узгоджувати свої дії з потребами більш загальної системи – біосфери, не порушуючи її внутрішньої сумісності.

Природа за своєю сутністю перебуває за межами понять Добра і Зла, оскільки у своїй основі вона сумісна і мо-

ральна. Та може так статися, що брутальна зміна Реальності людиною призведе до того, що нова іпостась природи стане несумісною з існуванням самої людини.

Для свого виживання людство збільшує ентропію (хаос) навколишнього середовища. Це закон для всіх гетеротропних систем. Різниця лише полягає в тому, що якщо інші гетеротропні системи можуть увійти в рівновагу з біосферою і їхній внесок у зростання ентропії компенсується припливом негентропії у вигляді сонячної енергії, то стосовно людини це принципово неможливо.

Людська історія – це повторення одних і тих самих сценаріїв. Хижаки захоплюють владу, жертви підкоряються. Юваль Ной Гарарі, всесвітньо відомий автор бестселерів про минуле та майбутнє цивілізації, прорікав, що людство подолато три найбільші лиха – епідемії, війни та голод. Він помилився.

Дві або й більше тисячі років тому людина інтуїтивно передбачила таку ситуацію і створила пророцтва Апокаліпсису. Підсвідомо відчувала, що в якомусь основному принципі організації суспільства допущена помилка, яка в ході еволюції може призвести до загибелі нашого світу і створенні нового, заснованого на цілком інших принципах і засадах.

Доля гомо сапієнса і доля середовища його існування зависли на волосинці. Образно кажучи, мойра Агропа приготувала ножиці, щоб перерізати нитку нашого життя. Цивілізація зараз стоїть перед вибором: або стати якісно новою системою, або піти в небуття, знищивши все живе на одній з планет Усесвіту.

Олег К. РОМАНЧУК

P.S.

У романі П'єра Буля «Планета мавп» мавпи повстали проти людей. Захопивши планету, витіснили залишки людства в ліси.

Жовтень 2026 року. Франція. Крах цивілізації?

Ймовірно інспірований Rossicus Homo vulgaris, європейський Homo vulgaris виходить з-під контролю Homo sapiens.

